

LEHOCZKY-SEMMELWEIS KÁLMÁNNÉ: EMLÉKEK ÉS MOZAIKOK A SEMMELWEIS-CSALÁDRÓL¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

Közel fél évszázad távlatából tekintek vissza és emlékezem. Tárgya két testvér, Semmelweis Ignác orvosprofesszor két leánya, Margit és Antónia és – a rajtuk keresztül megismert – édesanyjuk, Semmelweis Ignác felesége, férjem nagyanyja. 1921-ben ismertem meg őket. Akkor még fiatal leány voltam, de akkori eszemmel is az volt az első benyomásom róluk, hogy nagyobb különbséget testvérek között – mind külsőleg, mind belsőleg – el sem lehet képzelni. Amikor évek folyamán jobban és közelebbről volt alkalmam megismerni őket, ez az első benyomásom csak fokozódott: Margit volt az idősebbik (Mácinak nevezték) és Antónia (őt Ticinek hívták) a fiatalabbik. Antónia hat évvel később anyósom lett. Azt mondja a közmondás – halotról vagy jót vagy semmit – de itt régen elhaltakról írok, és csak a való tényekhez ragaszkodom, azok viszont nem sértőek. Máci kimondottan csúnya volt, amint az a fényképeken is látható. A lénye? Modora? Kicsit beképzelt, meglehetősen csipkelődő és bizony sokszor kellemetlen is tudott lenni. Az embernek az volt a benyomása róla, hogy határozottan kisebbségi érzése van mindenképpen messze fölötte álló húga miatt. De a sok „rossz” után hadd mondjak jót is róla. Művelt volt – főként a magyar és külföldi irodalom terén – azonfelül kitűnően beszélt németül és franciául, ha jól emlékszem angolul is.

Tici vele szemben még akkor is szép volt, amikor megismertem. Elragadóan bájos, kedves modorú, nagyon művelt, nagyon kellemes és szellemes társalgó. Különböző nyelven tökéletesen beszélt. Igen közkedvelt egyéniség volt. Úgy emlegették őt az akkori társaságban: Lehoczky-né nem jön – ő megjelenik. Tici volt a kedvence édesanyjának is.

Semmelweisné idősebb leányát is szerette, de a fiatalabbikra büszke volt. Máci iránti szeretetébe sok önzés is vegyült. Ugyanis Máci kitűnően főzött. Ő látta el édesanyja későbbi háztartását. Ahogy beszéltek, Semmelweisné mindig mondta is Mácinak (persze németül, mert akkor ők jobbra csak németül beszéltek): „Matzerl, te nem mehetsz férjhez, ki fog akkor neked főzni?” Hát nem is ment szegény. Édesanyja halála után nagyon nehéz anyagi helyzetbe került, semmi segítséget nem kapott. Anyósom támogatta őt, amennyire tudta, és bizony fő kereseti forrása éppen a főzés lett. Sok jómódú ismerőse volt, akik úgy támogatták, hogy amikor nagyobb estélyeket, vacsorákat adtak, akkor őt hívták főzni. Sok gazdag családdal volt igen jó barátságban, akik támogatták is őt, így a Horovitz-család. Grósz Emil professzor Eszter leánya révén a párizsi Rotschild családtól is kapott ajándékot. Krausz Simon, akkori gazdag bankár fivérének leánya is járt hozzá sokat. Kénytelen volt egyik szobáját kiadni, ami abban az időben még nem igen volt szokásban. Húga és annak gyermekei veszekedtek is vele ezekért a támogatásokért. De ő ezzel nem sokat törődött. Mint már említettem, ő is jól beszélt nyelveket, úgy emlékszem nyelvórákat is adott. Bár sokat kért,

---

¹ Forrás: Lehoczky-Semmelweis Kálmánné: Emlékek és mozaikok a Semmelweis-családról. = Orvostörténeti közlemények 55–56 (1970) pp. 215–220.

kérvényezett segélyért, hiatkozva nagynevű édesatyjára – de hiába. Csak élete vége felé helyeztek kilátásban részére Tormay Cécile író nő közbenjárására 200 pengő havi kegydíjat, de hamarosan rákban meghalt.

Ő és anyósom elbeszéléseiből hallottam többször édesanyjukról, Semmelweis Ignác özvegyéről, Weidenhofer Máriáról, akiről mindketten mindig a legnagyobb szeretettel emlékeztek meg. Emlegették, hogy férje halála után ő is milyen nehéz helyzetbe került. Egyedül maradt három kis gyermekével még férjét nem ismerték el. Erre a legfőbb bizonyítékok egyike az a tény, hogy családja és barátai rábeszélésére még a nevét is megmagyarosította Szemerényire. Hogy ennek mi volt az igazi oka? A család szerint az akkori névmagyarosítási mozgalom – és miután Semmelweis még nem volt „felfedezve”, özvegye engedett a család többi tagja rábeszélésének (főként férjének Károly fivére, a kanonok és a Walthier-fivérek, nagybátyjai bíztatták). De férje iránti harag nem befolyásolta. Családja tényleg restellte a történeteket, főként a nyílt leveleket. Felesége rokonsága, főleg a Walthier-fivérek úgy is beszéltek róla – ezt anyósomtól hallottam: „der verrückte Naczi”.

Jóval Semmelweis halála és a névmagyarosítás után két leányával együtt vissza akarta venni a Semmelweis nevet, de már nem lehetett. Hogy az akkor már felfedezett név ne haljon ki, kérték leányának, Lehoczky-nak két fia számára a dupla név, vagy Lehoczky-Semmelweis név használatát. Erre királyi engedélyt kaptak.

Semmelweisné férje halála után édesanyja fivérei támogatták. A három Walthier-fivér – Ágost, Gyula és Ferenc – gazdag volt. A Walthier-család Váci utcai házában laktak Semmelweisék, az akkor 19. számban a II. emeleten, és férje halála után is egészen haláláig itt maradt az özvegy három gyermekével. Walthier Gyula abbaziai villájában (Villa Stanzi) töltötte Semmelweisné családjával a húsvéti ünnepeket. Főként Gyula nagybátyja törődött vele nagyon, ahogy anyósom elbeszélte. Pl. amikor anyósomat későbbi férje, a nála több mint húsz évvel idősebb Lehoczky Kálmán megkérte, és ő ebbe beleegyezett, Gyula nagybátyja úgy fel volt ezen háborodva, hogy azt sürgönyözte távollevő feleségének: „Ritzi megbolondult. Ticit Lehoczkyhoz adja.” Hozzá is adta, és a házasság a nagy korkülönbség ellenére, igen jó volt. Nemcsak leányai, még unokái, köztük férjem is, mindig elragadtatással szólt róla.

Semmelweisné nagyon mulatságos, szellemes, társaságban igen közkedvelt volt. Leginkább németül beszélt, férjét is úgy hívta: „Du Semmelweis”. Férjem családi hagyatékában volt Gustav Freytag (1816–1895) német író 'Soll und Haben'² című műve, melynek első kötetében Kemény Zsigmond aláírása szerepel.³ Családi emlékezések – anyósom és férjem elbeszélése alapján – a műről a következőket tudom. Semmelweis Ignácné Weidenhofer Máriának nagy hódolója volt báró Kemény Zsigmond. Semmelweisné azonban nem szeretett magyarul beszélni, még kevésbé olvasni. Ezért Kemény báró, akinek műveit magyarul nem olvasta, Freytag könyvével ajándékozta meg. (Ha nem volt egyéb célzás is az ajándékban?) A mű német kiadásának I–II. kötetét, Kemény Zsigmond aláírásával átengedtem a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumnak.

Sok bohémság, sőt egy kis könnyelműség is jellemezte, de kiterjedt baráti köre és rokonsága ezt nem vette rossznéven, és ennek ellenére szerették. Például tudták róla, hogy az ajándékokat, amiket kapott, szerette kicserélni. Váci utcai házukban volt az akkor híres Marton-cég díszműáru boltja. Ott már előre megmondták az ajándékozónak ezt, annyira köztudomású volt róla. Erősen szivarozott, sőt bizonyos fokig morfinista is volt. Férje halála után altatót szedett, és így szokott rá a morfiumra. Sajnos mindig talált orvost, aki ellátta vele. Leányai elbeszélése szerint egy szomorú dolog is terhelte őt. Béla fia öngyilkos lett, és ennek részben állítólag ő volt az oka, mert szemére hányta léha, költekező életmódját. Biztosan nem tette volna, ha sejti, hogy úgy szívére veszi dorgálását. De adósságait már ő sem tudta fedezni. Bánatában nagy vigasztalója volt férje fivére, Szemerényi Károly kanonok. Kedvenc leánya,

² Leipzig, 1855.

³ A mű egyébként 'Kalmár és báró' címen jelent meg magyarul Pesten 1856-ban.

Lehoczkyné Pozsonyban élt, de az egész nyarat vele és családjával töltötte a stájerországi Bad-Aussee-ben. Kálmán unokája (későbbi férjem) ott is született. Még évek múlva is, amikor én ott jártam, több üzlet- és háztulajdonossal beszéltem, akik emlékeztek rá, és nagy tisztelettel beszéltek róla. „Oh, die liebe alte Frau Szemerejn” – így emlegették.

Fiatalabbik leánya, Antónia, híres szépség volt. Igen fiatalon ment férjhez a nálánál több mint húsz évvel idősebb Lehoczky Kálmánhoz, aki a pozsonyi Ítéltő Tábla elnöke volt. Ott nevelte fiatal kora ellenére igen szigorúan, lelkiismeretesen négy gyermekét. Idegen nyelvekre például csak ő tanította gyermekeit, akik tökéletesen beszéltek németül, franciául, sőt angolul is. Márta leánya Pozsonyból ment férjhez Kecskemétre, Pettko-Szandtner Aladárhoz, aki ott ügyész volt. Andor fia katonaiskolába ment. Férjemről, Kálmán fiáról úgy döntött, hogy orvos lesz, mégpedig szülész-nőgyógyász, mint a nagyapja volt. 1908-ban jöttek Budapestre, akkor már férje nagyon beteg volt. A Schwartz-szanatóriumba került, ahol hamarosan meg is halt. Semmelweisné lett akkor leányának nagy támasza, akkor ő már jó anyagi körülmények között élt. Anyósom rövidesen igen közkedvelt tagja lett a pesti „társaságnak”. Főként az orvostanári kar családjával volt igen jóban. Bárány, báró Kéthly, Grósz, Tauffer, Tóth, Verebély [Verebely], Bokay, Elischer professzorok és családjaik tartoztak többek között baráti köréhez. Hihetetlen tekintélyt tudott tartani maga körül. Remek háziasszony is volt, aki bár nagyon beosztotta, de igen rendezett viszonyok között tartotta fenn háztartását. Az anyagi javakban – mint nyugdíjas özvegy – nem bővelkedett. Élete legnagyobb csapása 1919-ben érte. Legfiatalabb és legkedvesebb gyermekét, imádott Marietta leányát vesztette el ikerszülés következtében. Marietta felesége volt dr. Hüttl Tivadarnak, aki mint sebész-klinikai tanársegéd dolgozott Verebély professzor mellett. Ez a tragédia szörnyen megrázta az egész családot. De ő hihetetlen lelkierejével, bámulatos energiával – pedig már akkor túl volt az ötven éven – szedte össze minden erejét és vállalta a két kis ikerfiú gondozását. Gondozta őket az édesanyját meghazudtoló gondossággal, lelkiismeretességgel. Két évesek voltak a fiúcskák, amikor én megismertem őket. A jól, fegyelmezetten nevelt gyermekek példaképei voltak, mert nemcsak gondozta, de nevelte és tanította is őket. Például tökéletesen beszéltek németül már egész kicsi korukban. Amikor édesapjuk Debrecenbe került, mint az ottani Sebészeti Klinika igazgatója, oda is elment a két kis fiúval, az egész nyarat ott töltötte velük. Debrecenben nemcsak az egész klinikai telepen, a Nagy Erdőben, de még a városban is a legnagyobb elragadtatással emlegették őt. Volt még négy unokája, de természetesen neki a két anyátlan volt a legkedvesebb, akiket ő nevelt. Kitűnő tanuló lett mind a kettő, hiszen az alapjuk megvolt hozzá. Tivadar az orvosi egyetemre ment, sebész lett, mind édesapja. Kálmán katona lett és 1943-ban az északi harctéren elesett. Szerencsére ezt a nagy csapást anyósom már nem érte meg. 1942-ben sarcomában meghalt. Meghalt úgy, ahogyan élt. Nagyvonalúan, bölcsen, bámulatos lelkierejével viselte szenvedéseit. Egy panaszszót nem hallottunk tőle, sőt ő vigasztalta gyermekeit bölcs életfilozófiával. Nagy szerencse volt rá nézve, hogy meghalt. Sok szomorúságtól kímélte őt meg a sors, mert a családot egyik csapás a másik után érte. Kálmán unokája eleste után rövidesen Márta leányának fia, Aladár, aki szintén katona volt, egy kolozsvári lovasversenyen felbukott a lovával, és pár nap múlva meghalt. Három hónap múlva édesanyja követte őt. A fia utáni bánat annyira legyengítette őt, hogy szervezete nem tudott megbírkózni a betegséggel – vérzékenysége volt.

Nyugodt lelkiismerettel állíthatom anyósomról, hogy egészen kivételes egyéniség volt. Mint anya, mint pedagógus, mint háziasszony, mint művelt, sokoldalú és szellemes társalgó csak példát mutató lehetne napjainkban is. Nagy öröömre szolgált, hogy ezt a szerény kis megemlékezést megírhattam róla. Tárnyilagos igyekeztem lenni, hiszen a menyem voltam, de ő nagynevű apjának méltó leánya volt.